

La Bíblia dels literats

Narcís Comadira i Joan Ferrer tradueixen el Càntic dels Càntics

Griselda Oliver i Alabau

Parlo amb Narcís Comadira, poeta i traductor, i Joan Ferrer, biblista i semitista, sobre la seva nova edició que Fragmenta Editorial els ha publicat del Càntic dels Càntics. Els dos estan d'acord a destacar que ens trobem davant d'una delícia eròtica. Ja se sap com va néixer aquesta harmoniosa col·laboració: després que Narcís manifestés el seu desig per fer una versió del Càntic que fos en una «llengua catalana pròpia», en Joan s'hi va apuntar, oferint-li una versió literal que ell havia fet del text —*mapache*, com diu en Narcís—, i l'ignasi Moreta, l'editor, els va assegurar que ell ho publicaria. Per fer la traducció de la composició, el poeta Comadira va haver de remetre's a altres traduccions, però va prescindir de les de l'hel·lenista Carles Riba i de la de Mossèn Cinto, perquè l'haurien influït en la tria dels mots i en la forma, «i jo, no hi buscava la forma, sinó el sentit».

A en Narcís li agrada definir el Càntic per la seva «febrada eròtica», encara que molt sovint s'ha interpretat en clau al·legòrica, com una demostració de l'amor entre Déu i el seu poble. El text no va per aquí, sinó que el lector es troba davant del poema d'amor més cèlebre de tota la literatura universal, i el més original i singular, perquè, a diferència de la resta de poemes amorosos, curiosament és la protagonista, la Noia, qui pren la iniciativa. El poema comença així: «La Noia: "Que m'ompli de petons la teva boca, que els teus amors són més dolços que el vi".»

La traducció del Càntic segueix la mateixa estructura de versicles que l'original. L'hebreu, a diferència de la mètrica clàssica, funciona per unitats de sentit. «Durant anys», continua Joan Ferrer, «els biblistes van intentar aplicar els patrons de la mètrica grecollatina i només van obtenir un resultat forçat i absurd, perquè les llengües hebrees no coneixen aquest tipus de mesura, sinó que es fonamenten en l'ús d'unes unitats de sentit, ratlles curtes dotades de sentit complet».

El Càntic és una composició que, malgrat les seves reminiscències orals, no s'ha trobat cap testimoni que les confirmi: «És difícil discernir si ens trobem davant d'un text compost per ser recitat, o si, al contrari, és un text escrit. Aquest poema sempre apareix dins del cànon, com si fos dins d'una biblioteca i això ja l'omple de sentit. Es pot intuir que es va originar en celebracions festives, perquè té certs ressos orals, però el que nosaltres tenim, en realitat, és un producte literari», assegura Ferrer. La hipòtesi més versemblant és que es tracta d'una composició feta a partir de diferents fragments que s'haurien ajuntat per conformar aquest cant. De fet, tal com en Narcís em fa veure, «si t'hi has fixat, al final hi ha un apèndix, que no és res més que uns fragments aïllats, sols, que no devien saber què fer-ne ni com encabir-los».

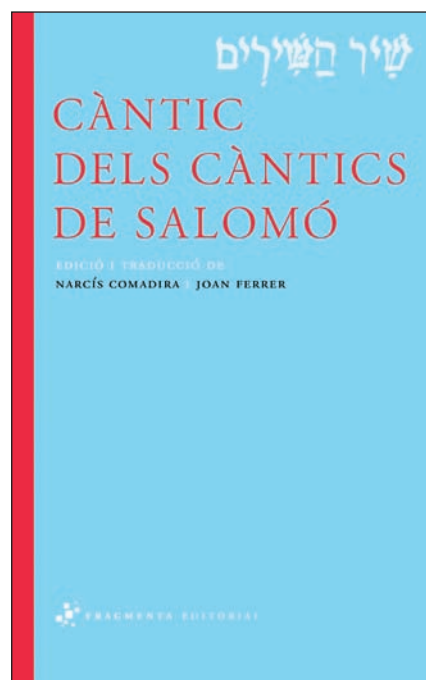
Quan els pregunto si el poema presenta problemes d'edició, en Joan ja em respon que sí, que alguns passatges són impossibles de desxifrar: «En molts

Narcís Comadira i Joan Ferrer.

casos, és molt difícil esbrinar què diu el text. Aleshores els biblistes ens ajudem amb les versions antigues, per exemple, la versió grega de la Septuaginta, traduïda en època bíblica. Aquella gent, encara que tingui una proximitat amb els textos, en alguns casos, no comprenen l'original hebreu, com passa amb els noms de les plantes.» «Això de les plantes és molt divertit», continua en Narcís, «els grecs tradueixen el *shoshanim* per *lliri*, però no ho és pas, un *lliri*, és una anemone. I doncs, perquè ho fan? Han d'utilitzar un terme que la gent entengui perquè la imatge es compregui. La Bíblia està fornida d'hàpax lingüístics, paraules que no apareixeran en cap altre lloc, i contextualitzar es fa encara més difícil. Per això la traducció es complica en alguns passatges: quan la noia diu que els llavis del noi són dos lliris —les anemones són vermelles— que degoten mirra, imaginar-se un noi amb els llavis blancs esporugueix. El que he fet jo, per no deslligar-me de la tradició, ha estat especificar el color. Traduir és, per mi, sintonitzar. Segur que si m'ho tornés a mirar, hi faria alguns canvis. Com deia Paul Valéry, els poemes no s'acaben, s'abandonen. I les traduccions, també. Si files massa prim, les traduccions queden llepades, que dic jo».

La composició recorda la naturalesa: personatges i verdor es fonen en les metàfores. El joc poètic oscil·la entre flor i sentiment. La magrana és el símbol de la Noia, la nostra protagonista, castigada pels seus germans a guardar la vinya, perquè la seva pròpia no l'ha guardat. Els seus pits semblen dues gaseles, els ulls, coloms, com un lliri entre cards s'erigeix la seva bellesa —imatge que ressonarà en la nostra cultura i, especialment, en Ausiàs March—, és alta i bonica com una palmera, mentre que el noi a vegades és comparat amb

CÀNTIC DELS CÀNTICS DE SALOMÓ, edició i traducció de Narcís Comadira i Joan Ferrer. Fragmenta Editorial. Barcelona, 2013. 146 pàg.

el pomer, una planta profundament eròtica en la simbologia dels pobles del Pròxim Orient, o amb el cedre, representant de la persona justa, però també és l'arbre amb què Salomó va construir el temple de Jerusalem.

Les metàfores més abundoses són les eròtiques: els símptomes de l'enamorat són com els de l'embriac, i l'amor és sinònim d'anar a fer la guerra. Segons el biblista, aquesta última metàfora és inusual en les pàgines de la Bíblia, mentre que en Narcís opina que «l'episodi de Salomó és molt marcial» i que «poètica-

ment hi fa molt bonic aquell fragment allà enmig», com a rèplica a la resposta de Joan Ferrer, quan explica que es tracta d'una interpolació. «Li canvia el ritme», sentència en Joan. «Deixa de ser un amor bucòlic per convertir-se en quelcom àulic», conclou en Narcís, «per mi està plenament justificat, perquè en l'amor tots tenim un rei al cos i, per tant, l'aparició del rei per antonomàsia hi està molt ben posada. Potser és un altre poema, però el responsable últim de confegir aquest poema l'hi inclou, i molt encertadament. És un poema de pastors, però no és gens simple».

Però anem encara més enllà. La veritable metàfora és la magrana, aparentment seca per fora, però molt sucosa i plena de color per dins. «La seva flor», continua el poeta, «és vermella com les flames». «Quan parla de la magrana tots sabem què està dient», afirma en Joan. I en Narcís contesta: «Sí, és clar. La magrana serveix per a moltes coses. Quan parla de la boca es refereix a una magrana esberlada. És una composició plena de relacions de colors i de sensacions tàctils.» Dins del poema, ja es veu, es perceben moltes referències a la botànica, menys al món animal: «Ja ho dic al pròleg», continua en Narcís, «l'home i la dona, d'entre tots els animals, tenen el paper més important».

L'impacte d'aquest bell cant a la tradició literària posterior és ben evident. La influència d'aquesta nova edició del Càntic, el temps ja la mostrarà. Un amic seu ha catalogat la seva edició com «l'inici de la Bíblia dels literats». El que és ben cert és que els dos traductors n'estan més que satisfets: «la col·laboració entre un filòleg i un poeta dona el resultat òptim. El filòleg analitza el text, el poeta li dona forma» —expressió molt encertada: *poietes* significa, en grec, «el qui dona forma».